С Т А Н О В И Щ Е

от дпн Дора Стоилова Левтерова- Гаджалова,
професор в ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научнаа степен „**доктор“**
в област на висше образование *1. Педагогически науки*
професионално направление *1.2. Педагогика (Специална педагогика)*

Автор: ***Здравка Тодорова Топалова***
Тема: ***„Предучилищно обучение при деца с церебрална парализа”***

Със заповед № Р 038- 100 от 05.02.2015 г. на Ректора на СУ „Св.Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Здравка Топалова, докторант на самостоятелна подготовка, по област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика към катедра „Специална педагогика и логопедия“ към Факултета по начална и предучилищна педагогика.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е свързан с изключително актуална проблематика, която не е намерила своето презентиране със стратегия, програма и методическо ръководство за предучилищно образование на децата с церебрална парализа. В дисертацията се предлага концепция за педагогически интеракции с децата с церебрална парализа.

Дисертацията е разработена в обем на 287 печатни страници, от които 231 страници текст и в отделна книжка на 56 страници е приложена методиката за предначално ограмотяване и формиране на математически умения при деца с церебрална парализа. Съдържанието на дисертацията е представена чрез увод, четири глави и заключение, използвана литература и приложения. Цитираните литературни източника са 175, като от тях: 99 на български език, 18 на руски език и 49 на английски език, от тях 9 са електронни публикации с ползваните интернет адреси. Приложенията

са 2 и са разположени на 37 страници, като се прилагат резултати от проведените изследвания.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В увода се представя индикативно и емоционално аргументиране на необходимостта и актуалността от разработваната проблематика. Отбелязват се приложимостта и полезността на разработената методика. Визирани са основната цел на дисертационния труд и акцентите на проучването.

В първа глава се представя медико и психо-педагогическата характеристика на децата с церебрална парализа. Представен е анализ на дефиниции и класификации на различните типове церебрална парализа в „стегнат“ исторически аспект.

Специален акцент е поставен на релацията епилепсия, и когнитивни функции и обучителни способности на децата с церебрално увреждане. За по-ясна категоричност на авторовото виждане са представени извадки от две клинични наблюдения от СБДПЛРДЦП „Св. София“. В кратък информативен план са изведени и възможните терапии на епилепсията.

Внесен е фокус на психо-педагогическата характеристика на децата с церебрална парализа, като се представя съдържателно-актуален анализ в хронологическа последователност на интерпретации на резултати от изследвания за периода на предучилищна възраст. Интерпретирани са трудностите в обучението, уникалността и индивидуалността на отделното дете и последващата необходимост от специално насочена методика

От автора не е останал незабелязан и значимия проблем за сензорно-интегративната дисфункция при децата с церебрална парализа, като компонент от цялостната характеристичност и симптоматика. Обърнато е сериозно внимание на диспраксията като допълнително състояние при детска церебрална парализа, както и на други съпътстващи нарушения.

Втората глава е посветена на подготовката на децата с церебрална парализа за обучение в училище. Направени са елегантни анализи на характеристиките на езика като форма на продукция и като компонентност чрез четене и писане. Внесено е тълкуване на синтетичните, аналитичните и аналитико-синтетичните методи за ограмотяване спрямо лингвистичната преработка на информацията. Концентрирано е

анализирането на звуковия аналитико-синтетичния метод в българското училище през призмата на традициите и иновациите.

В обособено поле е интерпретирано развитието на графомоториката при децата с церебрална парализа чрез фактология от отделни проучвания и резултати.

С аналитичен авторов поглед са представени алтернативните методи за ранно обучение в четене като иновативния и провокативен метод на Глен Доман, новаторския метод на Н. Зайцев, сричковия метод на Дмитриева, комплексния и аналитичен метод на Рашен Коен за обучение в четене на глухи деца, синтетичния „забавен“ метод на Сю Лойд. С ясно изразено авторово отношение, Топалова интерпретира и методите за овладяване на писането в синхрон с четенето. Внесен е анализ на метода на С. Лойд, на буквения метод на Клод Югенен и Оливие Дюбоа, на метода за свободен избор на технологии на Даскалова.

Интепретирани са традициите и алтернативните методи за ранно обучение по математика като са представени мнения на български и чуждестранни специалисти /Гълъбова, Маджаров, Богданова, Янчева, Г.Доман, Зайцев, Мария Монтесори, Сесил Лупан, Б. и Л. Никитини/. Описани са традициите на руската школа за обучение на децата с церебрална парализа.

Прецизирано е психолого-педагогическото оценяване на готовността на децата с церебрална парализа за постъпване в училище.

В **трета глава** е представена постановката на изследването. Уточнени са изследователските перспективи през пространството на двайсет годишния личен опит на Топалова и провежданите изследователски процедури и наблюдения в продължение на 13 години. Представена е логично следваща от комплексния теоретичен анализ, цел на дисертацията. Главната хипотеза е коректна и с подчертано енигматично звучене. Уточнени са две подтези. Задачите на изследването логично се появят от поставените цел и хипотези. Уточнен е контингент на изследването. Би било по-стилно в научен педагогически аспект, ако вместо „контингент“ и „обект на изследването“ се посочат съответно „участници в изследването“ и „различни проявления на церебрална парализа с допълнителни нарушения“, особено при толкова впечатляващ брой участници в изследването 1223. В детайли е уточнен проведения експеримент в трите етапа: констатиращ, обучаващ и заключителен, както и процедурата за провеждане на тестовете, включващи серии от задачи за фонологична компетентност и оптико-пространствен гнозис. Използваната тестова батарея е с изведени общи критерии за входно ниво за постъпване в училище. Не е достатъчно ясно, кои са думите - стимули в

теста за фонологична компетентност, какъв е дизайна на картинните изображения за отделните букви, обекти, сюжетни картини, последователност на действията, /цветни или ахроматични, реално-снимкови или абстрактни и т.н./ Работата безспорно би спечелила, ако стимулния материал бе приложен.

Статистическите параметри на тестовете са анализирани чрез описателни статистики. Двуфакторен дисперсионен анализ е приложен при двуфакторните дизайни.

Четвърта глава представя анализа на резултатите.

Представено е влиянието и взаимодействието на факторите „Форма на ЦП“, „Обучение“, „Обучени да пишат“, „Допълнителни състояния“, „Пол“ върху фонологичната компетентност, върху четенето, върху графомоториката, върху бала по математика. Получените профили и дизайни са анализирани в съответствие с поставените цел, задачи и основна хитопеза. Видимо е авторовото присъствие в прецизната интерпретация на резултати, получени след статистическата обработка.

След направения анализ са оформени 7 извода, които са от значение за ранното обучениие и за социалното включване на деца с церебрална парализа.

Допълнително е уточнено чрез фактологичен анализ, че децата с церебрална парализа имат по-добри постижения по четене, отколкото по математика и е внесен педагогически издържан обяснителен модел за този факт.

Представени са изводи и препоръки с насоченост за практическа приложимост на предложената адаптирана методика и съобразяване с предпочитанията на детето за писане /с печатен, с ръкописен или и с печатен и с ръкописен шрифт/.

Към докторантката Топалова имам въпроси към изводите, условно определени от мен като № 3, №4, и № 5 /тъй като в текста са определени със знак „√“/:

- Не е ли логично и специално-педагогически обосновано, децата с по-разнообразна клинична картина на състоянието си, с повече демонстрирани симптоми, да демонстрират по-ниски постижения от деца с по-моногенно представено състояние на увреденост?

- При кои деца по презумпция, биха се получили по-високи резултати - при тези деца, които са обучавани или при тези деца, които не са обучавани?

- Кое е верното причинно-следствено твърдение от двете твърдения и защо: твърдението, че нивото на фините и графомоторни умения е тясно свързано с математическите резултати или твърдението, че математическите резултати са обусловени от нивото на фините и графомоторните умения?

В **заключението**, се реализира финална защита на необходимостта от специално разработената методика по четене, графомоторика и математика за по-ефективната подготовка на децата с церебрална парализа за постъпване в училище.

III. АВТОРЕФЕРАТ

Авторефератът в цялост отговаря на съдържанието на дисертационния труд. Налице са минимални, допускам и приемам технически разминавания. Например, и в дисертацията, и в автореферата са представени разработени 4 глави, а в обема и структурата са посочени пет глави. Налице е разминаване и в броя на посочените страници.

IV.КРИТИЧНИ ЗАБЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ

Здравка Топалова показва задълбочен и постоянен интерес, както и професионална загриженост към проблемите на децата с церебрална парализа, тяхната академична успеваемост и социално включване. Прави чест на докторантката, ангажираността й и пристрастието й за образователна подкрепа на децата с церебрална парализа, тъй като в класификационно отношение, децата са от категория, определяна като тежка и като наличие на увреждане, и като професионална дейност с тях. Много от идейните концепти, получените резултати и тяхната интерпретация имат перспективи в академично и терапевтичното пространство за реализация.

V. ОЦЕНКА НА ЛИЧНИЯ ПРИНОС

Приемам **приноси № 1, №3, №4**, **№5, №6 и №7** посочени от докторантката. Същевременно, смятам, че посочения **принос № 2** е по-скоро принос за началното образование, а не в областта на специалната педагогика. За приноса, посочен като **№8,** по-скоро ми се струва че е неотменен указателен атрибут за което й да е книжно тяло в пространството на специалното образование.

VI. ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ

Нямам лични впечатления от Топалова извън провежданата процедура.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, смятам че би могло да се даде ***положителна оценка*** по отношение на дисертационния труд и цялостното изследване на Здравка Тодорова Топалова. В този контекст, предлагам на членовете на Уважаемото Научно жури ***да гласува присъждане*** на образователната и научна степен „***доктор***" на Здравка Тодорова Топалова в професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

08.04.2015 г. Изготвил становището:

Пловдив /проф.дпн Д.Левтерова/